

Konstnärernas Riksorganisation.

Till: Region Västerbotten

E-post: regionen@regionvasterbotten.se

Konstnärernas Riksorganisations svar på remiss av Region Västerbottens kulturplan 2024 – 2027 (RUN 224-2023)

Konstnärernas Riksorganisation arbetar aktivt med frågor som rör bild- och formkonstnärernas villkor inom kultursamverkansmodellen och lämnar härmed synpunkter på remissversionen av Region Västerbottens kulturplan 2024-2027 med diarienummer: RUN 224-2023 för våra medlemmars räkning.

Konstnärernas Riksorganisation företräder 3500 professionella bildkonstnärer, konsthantverkare och formgivare i Sverige. Vi arbetar för konstnärlig frihet och goda villkor för bild- och formkonstnärer. 91 av våra medlemmar är bosatta i Västerbottens län.

Med vänliga hälsningar

Sara Edström

Riksordförande för Konstnärernas Riksorganisation

Madelaine Sillfors

Ordförande för Konstnärernas Riksorganisation Västerbotten

Konstnärernas Riksorganisation

Växel: 08-54 54 20 80

Adress: Hornsgatan 103, 9 tr, 117 28 Stockholm

E-post: kro@kro.se

Webb: www.kro.se

Kontaktperson:

Jon Brunberg, kulturpolitisk strateg och pressansvarig

Mobil: 070-275 59 29

E-post: jon.brunberg@kro.se

Inledning

Professionell bild- och formkonst i kultursamverkansmodellen

Kultursamverkansmodellen har medfört ett ökat regionalt bestämmande över kulturpolitiken. Detta innebär fler möjligheter att utveckla förutsättningarna och forma framtiden för det regionala konstlivet. Kulturplanen är ett underlag för regionens ansökan om statliga medel inom kultursamverkansmodellen. Regionernas fördelning ska främja en god tillgång för länets invånare till sju kulturområden. Ett av dessa områden är "Professionell bild- och formverksamhet" som tillkom 2018. Detta yttrande fokuserar i första hand på de avsnitt i kulturplanen som handlar om professionell bild- och formverksamhet, men vi lämnar också synpunkter på andra avsnitt som har betydelse för våra medlemmar.

Kulturrådets statistik för 2021 visar att bara 1 procent av de medel som slussas till regionerna via kultursamverkansmodellen går till området professionell bild- och formkonst, och att 21 verksamheter inom konstområdet professionell bild- och formkonst erhåller stöd genom kultursamverkansmodellen. Det rör sig bland annat om regionernas konstfrämjande enheter, konsthallar för visning av samtidskonst, konstkonsulenter och resurscentrum för yrkesverksamma konstnärer. Detta är förvisso inte hela bilden då många konstmuseer redovisas under området regional museiverksamhet, men det är tydligt att medlen till de olika konstområdena är ojämnt fördelade och vi efterfrågar därför en mer rättvisande statistik för bild- och formområdet och en mer rättvis fördelning av medlen inom kultursamverkansmodellen.¹

Bild- och formkonstnärernas arbetsvillkor

Vi bedömer att Västerbottens län har mycket goda förutsättningar för ett levande konstliv. Här finns en bred blandning av statliga, regionala, kommunala och privata aktörer, en konsthögskola och andra utbildningar i bild och form och många verksamma konstnärer. Vi ser dock att det finns en rad områden som måste prioriteras, förbättras och utvecklas för att Västerbotten skall kunna behålla och utveckla sitt konstliv, inte minst eftersom bild- och formkonstnärerna har speciella utmaningar jämfört med övriga konstnärsgupper.

Ett vitalt och utforskande konstliv kräver att konstnärerna kan verka under rimliga arbetsvillkor. En stor utmaning är bild- och formkonstnärernas låga inkomster. Konstnärsnämndens rapport *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* från 2016 visar att den sammanräknade medianinkomsten för bildkonstnärer är 13 138 kr i månaden före skatt. Det kan jämföras med hela befolkningen vars motsvarande inkomst är 24 172 kr i månaden.

Det finns vare sig anställningar eller kollektivavtal för denna yrkesgrupp. De allra flesta bild- och formkonstnärer driver sina verksamheter i företagsform. Enligt Konstnärsnämndens undersökning deklarerade 73 procent av bild- och formkonstnärerna som företagare och 65 procent som enskilda näringsidkare.²

Därför är det av yttersta vikt att regionen följer de avtal och arvodesrekommendationer som gäller i branschen och säkerställer att bild- och formkonstnärer får skäliga ersättningar när de arbetar med till exempel utställningar, gestaltungsuppdrag, fö-

¹ Kulturrådet, *Kultursamverkansmodellen – Uppföljning av ekonomi, personal och aktiviteter 2021*.

² Konstnärsnämnden, *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* (2016).

reläsningar eller andra uppdrag för regionala och kommunala arrangörer och andra aktörer med regionalt och kommunalt stöd.

När det gäller bild- och formkonstnärerna handlar det bland annat om att säkerställa att alla utställningsarrangörer med regionalt uppdrag eller stöd följer det så kallade MU-avtalet (avtalet för medverkans- och utställningsersättning) och garanterar att konstnärer får betalt för den arbetstid de lägger ned före, under och efter utställningar.

Mål 4 – Goda villkor för professionella kulturskapare

De nationella kulturpolitiska målen, som är vägledande för den regionala kulturpolitiken, anger att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling”.

Goda ekonomiska och sociala villkor för bild- och formkonstnärerna är en mycket viktig förutsättning för att de kulturpolitiska målen skall kunna uppnås. Utan goda villkor kan de inte vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft, vilket i sin tur påverkar medborgarnas möjligheter att ta del av konst, och den konstnärliga kvalitet som är tänkt att präglade samhällets utveckling.³

Goda villkor är också en förutsättning för att regionerna ska kunna uppfylla sitt särskilda ansvar enligt förordningen om stöd till regional kulturverksamhet (2010:2012) att främja en god tillgång till professionell bild- och formkonst för länetns invånare.⁴

Vi vill här också lyfta Mål 8 under Agenda 2030 som vägledande även för goda villkor för bild- och formkonstnärer: ”Anständiga arbetsvillkor främjar en hållbar ekonomisk tillväxt och är en positiv kraft för hela planeten”.⁵

Med anledning av de utmaningar som finns när det gäller villkoren för konstnärer och kulturskapare föreslår vi att det under ”Mål 4 – Goda villkor för professionella kulturskapare ger ett utbud av hög kvalitet” läggs till ytterligare ett insatsområde som fokuserar på hur regionen kan skapa hållbara villkor när arvoderade uppdrag ges till konstnärer. Det är viktigt att komma ihåg att detta handlar om att skapa goda villkor vid uppdrag och inte om stödstrukturer.

Vi föreslår att Region Västerbotten under Mål 4 på sidan 23 lägger till insatsområdet, att:

- skapa hållbara villkor för professionella konstnärer och kulturskapare

I övrigt anser vi det mycket positivt att regionen ser det som prioriterat att stärka konstområdenas infrastruktur (sidorna 25-26) och är positiva till att man inom konstkonsulentverksamheten arbetar för att ”stärka samarbetet mellan region och kommun gällande planering och uppbyggnad av produktionsplatser för konst” något vi ser som oerhört viktigt för ett hållbart konstliv. Vi ser också mycket positivt på planerna att etablera ett resurscentrum för konst i Västerbotten som ett komplement till Konstkonsulentverksamheten och att genomföra en återkommande regional konferens inom bild- och formområdet.

3 Kulturrådet, *De nationella kulturpolitiska målen*, <<https://www.kulturradet.se/om-oss/sa-arbetar-vi/kulturpolitiska-mal/>>, hämtad 2022-02-25.

4 Sveriges riksdag, *Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet*, §8.

5 UNDP, *Globala målen*, <www.globalamalen.se>, Mål 8, hämtad 2022-02-15.

Vi vill särskilt lyfta Resurscentrum för konst i Norrbotten som ett exempel för andra regioner att inspireras av. Där har resurscentret varit mycket betydelsefullt för att stötta och utveckla det regionala konstlivet.

Konst- och kulturområden: Professionell bild- och formverksamhet

Avsnittet ”Professionell bild- och formverksamhet” på sidorna 60-63 är både omfattande och informativt. På den inledande sidan ges vi en kortfattade inventering av olika aktörer i Västerbotten, från civilsamhällets organisationer och offentligt finansierade utställningsrum till utbildningar och konstnärsdrivna verksamheter. Det ger en bra översiktsbild av bild- och formområdet i länet som vi uppskattar och som borde vara värdefull läsning även för allmänheten. Uppräkningen blir dock en smula rörig och vi tror att inventeringen skulle tjäna på en tydligare kategorisering av de olika verksamhetstyperna.

I kulturplanen på sidan 60 konstateras att det finns flera brister som hindrar utvecklingen av bild- och formområdet. ”Brist på produktionsplatser, verkstäder och ateljéer samt brist på möjligheter till uppdrag och fria projektmedel begränsar utvecklingen av konstområdet och möjligheten för konstnärer att etablera sin verksamhet i regionen”.

Ateljéer, kollektivverkstäder och andra produktionsplatser till hyror som bild- och formkonstnärer med låga inkomster kan efterfråga är avgörande för utvecklingen av konstlivet på en plats. Vi ser att det finns ett stort behov både av kollektivverkstäder och ateljéer i länet och föreslår därför att regionen gör en kartläggning av produktionsplatser i länet och tar fram en strategi för att möta det behov som finns.

Utställningar är mycket viktiga för professionella bild- och formkonstnärer. I samtal med våra företrädare i regionen framträder bilden att även om det finns många utställningsplatser i länet så minskar antalet utställningsuppdrag för de professionella bild- och formkonstnärerna. Det urholkar deras möjligheter att vara verksamma i regionen. En av anledningarna är att Museum Anna Nordlander och Skellefteå konsthall fått drastiskt förkortade utställningsperioder i Sara Kulturhus när de bara kan disponera de gemensamma utställningsrummen under 4 månader var.

I listan över utvecklingsområden för Västerbottens museum på sidan 63 står det att regionen vill ”Utveckla museet som en arena för konst”. Det tycker vi låter utmärkt, men vi finner inget stöd för det utvecklingsområdet när museets verksamhet presenteras i kulturplanen.

Vi föreslår att Region Västerbotten:

- säkerställer att utställningsverksamheterna Museum Anna Nordlander och Skellefteå konsthall i Sara Kulturhus ges möjlighet att bedriva sin verksamhet året om.
- gör en översyn över utställningsverksamheterna i regionen och, som en del av den angivna handlingsplanen för bild- och form, tar fram en plan för hur antalet utställningstillfällen för bild- och formkonstnärer i länet kan utökas, och på ett sätt som är hållbart.
- gör återkommande kartläggningar av behovet av infrastrukturella satsningar för bild- och formsektorn och anslår medel för riktade näringsbidrag till konstnärliga produktionsplatser i länet.
- tar fram en strategi för att möta behovet av konstnärliga produktionsplatser i länet.

Mu-avtalet

På sidan 60 står det också att ”En viktig ingång för att stödja den professionella bild- och formverksamheten är även att medverkans- och utställningsersättning enligt MU-avtalet efterlevs”. Här vill vi påminna om att MU-avtalet inte är en stödform utan att den reglerar ersättningar till bild- och formkonstnärer vid utställningsuppdrag. Avtalet är bindande för statliga aktörer men skall vara vägledande även för andra utställningsarrangörer med offentlig finansiering. Avtalet är idag branschpraxis men följs ofta bara delvis.

För bild- och formkonstnärer är det en stor utmaning att de inte får betalt för den arbetstid de lägger ner före, under och efter utställningar. Vi vill att regionen säkerställer att MU-avtalet alltid tillämpas vid utställningar av bild- och formkonst i länet och att arrangörer och andra konst-, form- och designverksamheter som får regionalt stöd ges ekonomiska förutsättningar att kunna ge skäliga ersättningar vid utställningar, panelsamtal, föreläsningar samt andra uppdrag och projekt.

Det är mycket viktigt att stat, regioner och kommuner tydligt deklarerar att man skall sluta avtal enligt branschpraxis och de standardavtal som finns inom kultursektorn och agera förebildligt när det gäller arvodering, så att inte bild- och formkonstnärer och andra kulturutövare arbetar gratis åt regionen eller de verksamheter som regionen stöttar, något som är oacceptabelt.

Därför är det också av största vikt att det skrivs in i strategiskt viktiga dokument, som kulturplanen, att MU-avtalet skall följas och att regionen budgeterar för att avtalet kan följas. Ett sätt att säkerställa detta är att göra som Göteborgs stad och skapa en riktlinje för arvodering vid engagemang av konstnärer och utövare i nämndens verksamheter som styr det gemensamma arbetet i förvaltningen.⁶

Vi pekar gärna på Västra Götalandsregionen som en nationell förebild eftersom de 2017 i ett första steg satsade en miljon kr extra bara för att finansiera medverkansersättning hos 10 utställningsarrangörer. I deras kulturplan för 2020-2023 står: ”För att göra Västra Götaland till en attraktiv produktionsplats för samtida konst har kulturnämnden successivt ökat stödet för medverkans- och utställningsersättning (MU-ersättning) till konstinstitutioner med regionala uppdrag”.⁷

En lösning för att se till att även ideella och kommunala arrangörer har möjlighet att betala skäliga ersättningar, som Region Kronoberg anammat, kan vara att anslå medel till en ”MU-pott” som öronmärks för skäliga arvoden till bild- och formkonstnärer som även ideella arrangörer kan ansöka om medel ur,

Vi föreslår att Region Västerbotten:

- tar fram en riktlinje för arvodering av konstnärer och utövare i regionens verksamheter som säkerställer skäliga ersättningar vid uppdrag
- anslår medel till en MU-pott som öronmärks för skäliga arvoden till bild- och formkonstnärer som även ideella arrangörer kan ansöka om medel ur.

Den offentliga konsten och enprocentsregeln

Enprocentsregeln är en princip för finansiering av offentlig konst som innebär att en procent av kostnaden för ett byggprojekt skall gå till konstnärlig gestaltning. Det är

⁶ Göteborgs stad, *Riktlinje för arvodering vid engagemang av konstnärer och utövare i nämndens verksamheter*, antagen i Kulturnämnden 2020-02-06 §15 dnr 0741/18.

⁷ VGR, pressmeddelande, <<https://www.pressmachine.se/pressrelease/view/vastra-gotalandsregionen-miljonsatsar-starker-mu-avtalet-26333>>, hämtad 2022-02-25 ; Västra Götalandsregionen, *Kulturplan 2020-2023*, s. 25.

en princip som säkerställer att invånarna får konst av hög kvalitet i sina livsmiljöer när det byggs mycket.

Tyvärr har det rått oklarheter kring hur Region Västerbotten vill arbeta med den offentliga konsten och regionen har också avstått från att tillämpa enprocentsregeln trots att regeln beslutats om, något som påpekats av våra företrädare i regionen i flera debattartiklar och i möten med politiker och tjänstepersoner. Den regionala utvecklingsnämnden uppgav i en rapport i augusti 2022 att den bevakade ”en risk att beslut om konstnärlig gestaltning vid ny-, om- och tillbyggnad, den så kallade enprocentsregeln ej efterlevs”.

Därför är det utmärkt att det står i kulturplanen på sidan 60 att det är ”viktigt att enprocentsregeln tillämpas för konstnärlig gestaltning vid ny- och ombyggnation på kommunal och regional nivå” och att det förtydligas på sidan 30 att ”Region Västerbotten ska under perioden planlägga hur enprocentregeln ska efterlevas och verka för att kortsiktiga ekonomiska aspekter inte styr tillämpningen av enprocentregeln”.

I tillägg till ovanstående föreslår Konstnärernas Riksorganisation att Region Västerbotten:

- tar fram en konstpolicy som reglerar hur regionen skall arbeta med den offentliga konsten, inklusive enprocentsregeln, vid bygginvesteringar.
- avsätter en del av de medel som genereras av enprocentsregeln till en pott för att finansiera offentlig konst i de delar av länet där det inte byggs lika mycket.

Gestaltad livsmiljö

Det är utmärkt att Region Västerbotten län har en ambition att arbeta strategiskt med politikområdet gestaltad livsmiljö. Här är det viktigt att påpeka att inte bara arkitektur, form och design är en del av detta område utan också konst, och att bild- och formkonstnärernas kompetens tillvaratas i detta strategiska arbete.

Vi vill dessutom tillägga att det är viktigt att lyfta fram att gestaltad livsmiljö inte bara avser platsbunden konstnärlig gestaltning utan även bör omfatta möjligheter för kultur- och föreningsverksamhet att hyra lokaler till rimliga priser, utrymme för mer tillfälliga eller experimentella konstnärliga uttryck och stöd till lokala konstaktörer, något som också lyfts fram i regeringens proposition *Politik för gestaltad livsmiljö*: ”Såväl olika former av kultur- och föreningsverksamheter som mindre företag, butiker, restauranger och kaféer är också väsentliga forum för möten mellan människor och för ett samhälle som håller ihop. Den typen av verksamheter har ofta behov av lämpliga och lättillgängliga lokaler till rimliga priser för att kunna etablera sig och utvecklas. För exempelvis ideella föreningar, hantverks- och konstnärerverksamhet och butiker med mindre stark kommersiell bas är mindre och billiga lokaler viktigt.”⁸

Konstnärernas Riksorganisation föreslår att Region Västerbotten:

- erbjuder verktyg till kommunerna som säkerställer att konsten finns med i samhällsplaneringen och bebyggelseutvecklingen i hela regionen, inklusive konstnärliga produktionsplatser som ateljéer, kollektivverkstäder och utställningsrum.

8 Kulturdepartementet, *Politik för gestaltad livsmiljö*, Prop. 2017/18:110, s. 61.

Sammanfattning av förslag

Här nedan sammanfattar vi några av våra förslag i punktform. Vi hoppas att Region Västerbottens län tar till sig dem och arbetar in dem i den slutliga versionen av kulturplanen.

Konstnärernas Riksorganisation föreslår att:

- skyddet för den konstnärliga friheten och principen om armlängds avstånd skrivs in i regionala styrdokument
- det skrivs in i kulturplanen att regionen särskilt prioriterar att arbeta för goda villkor för bild- och formkonstnärer som är verksamma i regionen under kulturplaneperioden
- regionen agerar förebildligt när det gäller arvodering, så att inte bild- och formkonstnärer och andra kulturutövare arbetar gratis åt regionen eller de verksamheter som regionen stöttar
- regionen anslår medel till en MU-pott som öronmärks för skäligena arvoden till bild- och formkonstnärer som även ideella arrangörer kan ansöka om medel ur
- regionen tar fram en riktlinje för arvodering av konstnärer och utövare i regionens verksamheter som säkerställer skäligena ersättningar vid uppdrag
- bild- och formkonstnärernas arbets- och avtalsvillkor tillgodoses och att bild- och formkonstnärernas kompetens tillvaratas inom politikområdet gestaltad livsmiljö
- regionen stödjer intern och extern kompetensutveckling som belyser digitaliseringens och upphovsrättens möjligheter och utmaningar, även för upphovsrättsinnehavare i länet
- regionen erbjuder verktyg till kommunerna som säkerställer att kulturen och konsten finns med i samhällsplaneringen och bebyggelseutvecklingen i hela regionen
- regionen överväger möjligheten att inom stora byggprojekt avsätta en del av de medel som genereras av enprocentsregeln till en pott för att finansiera offentlig konst i delar av regionen där det inte byggs lika mycket
- regionen gör återkommande kartläggningar av behovet av infrastrukturella satsningar för bild- och formsektorn och anslår medel för riktade näringsbidrag till ateljéföreningar, kollektivverkstäder och andra konstnärligena produktionsplatser i länet
- regionen tar fram en strategi för att möta behovet av konstnärligena produktionsplatser i länet